

YOSHLARDA MILLIY-MA'NAVIY VA AXLOQIY IDENTIKLIKNI MUSTAHKAMLASHDA MILLIY QADRIYATLARNING O'ZIGA HOS HUSUSIYATLARI

L.Tashayev

Samarqand davlat chet tillar instituti erkin tadqiqotchisi

Yoshlarda axloqiy mansublikni anglatish ularda milliy g'urur, milliy iftixorni shakllantirish va mustahkamlash asosida ularning ijtimoiy faolliklarini oshirishga alohida ahamiyat berish lozimdir. Aqliy teranlik, ruhiy sog'lomlik, ma'naviy etuklik, insof-u chin diyonat, mexr-muruvvat, azal-oqibat – bular barchasi ma'rifatli, ma'naviyatli insonlarning asosiy hislatlari hisoblanadi. Mana shu hislatlarni yoshlarimizda axloqiy ongida shakllantirish bugungi kunning eng muhim vazifalaridan biridir. Arastu deydi: “Uch omil odamlarni yaxshi va ezgu xislatli qiladi: tabiat, odat va aql. Bu omillar insonda uyg'un holda mavjud bo'lishi kerak”⁹ Shundan ham ko'rinib turibdiki inson o'zi yashab turgan tabiatni yaxshi bilishi, yaxshi narsalarga odatlanishi va eng asosiysi bu ikki amalni bajarish uchun inson aqilli bo'lishi lozimdir.

Hozirgi globallashayotgan va tez suratlar bilan o'zgarayotgan dunyo maydonida qattiq intizomli, chuqur mas'uliyatli, mustaxkam sabr-bardoshli, chin diyonatli, pok vijdonli, iymonli, to'g'ri e'tiqodli, tolerantli, xalqparvar, ijtimoiy faol va shunga o'xshagan oliyjanob hislatlarga ega bo'lgan yoshlar yurtimiz rivojlanishi uchun zarur bo'lgan barcha qulayliklarni vujudga keltirishga qodir bo'lgan haqiqiy axloqiy mansublikga ega bo'lgan yoshlar sifatida rivojlanadi.

Ijtimoiy rivojlanishning har qanday taraqqiy bosqichida shaxsning o'z-o'zini tushinishi, qadriyatlarini qay darajada qadrlashi, jamiyat va mamlakat uchun qay yo'sinda xizmat qila olish imkoniyati va harakatlariga ham bevosita bog'liq. Bularning barchasi yoshlarning axloqiy identikligi bilan bevosita bog'liq. Bugungi kundagi yoshlarning ijtimoiy faolligi va axloqiy identikligini rivojlantirish, deganda ularning ijtimoiy jarayonlarda ongli ravishda, mustaqil ishtirok etishlari, zarur bo'lganida, ijtimoiy munosabatlarni o'zgartirishga tashqaridan bo'ladigan barcha havf-xatarlarga berilmasdan o'zining mustaqil pozitsiyasida tura olishi tushuniladi.

Yoshlar mas'uliyati ijtimoiylashuv jarayonida yoshlarning yetukligini belgilab beruvchi muhim ko'rsatkichlardan hisoblanadi. Axloqiy identiklikning mas'uliyat hissiga bog'liq yo'nalishlaridan yana biri shaxsda shakllanadigan maqsad va ideallardir. Ular shaxsni kelajakni ko'ra bilish, ertangi kunini tasavvur qilish va uzoq-yaqiniga mo'ljallangan rejalarni amalga oshirishga tayyorligini doimo ta'minlaydi. “Shaxsning ma'naviy-axloqiy kamolotida ibrat muhim o'rin tutadi, inson fe'l-atvorini faqat pand-

⁹ Арасту политика. – М.: Мысл, 1997. – 242 с

nasihat, dashnom va va'z aytishlar emas, balki munosabat va ibrat shakllantiradi"¹⁰, jumladan, axloqiy ong, axloqiy xatti-harakat va axloqiy munosabat uyg'un holda in'ikos etadi.

Aniq bir maqsadi va rejasi mavjud bo'lmagan inson hayotda qiynaladi. Bu jarayon o'zligini anglanganligi va shaxs real imkoniyatlariga bog'liqligi bilan karakterlanadi. Ularning shakllanishi va ongda o'rnashishida ma'lum ma'noda ideal rol o'ynaydi. Yoshlarda axloqiy mansublik taraqqiyoti bo'yicha jahon ilmida to'plangan nazariy qarashlar hamda O'zbekiston tajribasi shuni ko'rsatadiki, bu jarayon, eng avvalo, oilaviy yashash tarzida, jamoada, ma'lum faoliyat turlarida shakllanadi. Yoshlar o'zining axloqiy identiklik holati hamda turli axloq normalarini namoyon qilish uchun keng imkoniyatlar davri bo'lgani sababli, yoshlar orasida ustuvor faoliyat hisoblangan ta'lim jarayoni muhim omil hisoblanadi.

Yoshlarda axloqiy identiklikni rivojlantirishda milliy qadriyatlar jamiyat yoki mamlakat uchun aziz bo'lgan e'tiqod, tamoyil va ideallar muxim rol o'ynaydi. Yoshlar millatning o'ziga hosligini belgilaydigan, madaniyatini shakllantiradigan me'yorlar, urf-odatlar, an'analarni keying avlodga o'tkazadigan muxim figura bo'lib xizmat qiladi. Yoshlarni milliy qadriyatlar vositasi orqali axloqiy tarbiyalashda ularda vatanparvarlik, hokimiyatni hurmat qilish, kuchli mehnat odob-axloqi, ijtimoiy adolatga sodiqlik kabi hislatlar tarkib topadi. Bu qadriyatlar ko'pincha milliy siyosat, jamiyat va odamlar va ularning hukumati o'rtasidagi munosabatlarni shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Yoshlarni milliy qadriyatlarga sodiqlik ruhida tarbiyalashda mamlakat madaniyati, o'ziga xosligi va ijtimoiy tuzilish muhim rol o'ynaydi. Ular yoshlarni birlashtirgan va milliy birdamlik tuyg'usini yaratadigan umumiy e'tiqodlar, urf-odatlar va an'analarni ta'minlaydigan asosiy vosita hisoblanadi.

Yoshlarda axloqiy identiklikni rivojlantirishda milliy qadriyatlar ijtimoiy totuvlikni mustahkamlash, qonun va tartibni hurmat qilish, umumiy manfaatlar uchun mas'uliyat hissini shakllantirish muxim ahamiyatga egadir. Milliy qadriyatlar shuningdek, axloqiy kompas bo'lib, yoshlarning qarorlarini boshqaradi va shaxsiy va jamoaviy mas'uliyatga, shu jumladan o'z mamlakatiga, jamiyatiga va oilasiga munosabatini shakllantiradi.

Milliy qadriyatlarni yoshlar ongiga yanada singdirish orqali mamlakatni rivojlantirish yo'lidagi umumiy maqsad va qadriyatlar shakllanadi bu orqali ijtimoiy barqarorlik, siyosiy barqarorlik va iqtisodiy taraqqiyotga yordam berishi mumkin. Umuman olganda, milliy qadriyatlar yoshlarning o'ziga xosligining hal qiluvchi jihati bo'lib, uning muvaffaqiyatiga katta ta'sir ko'rsatishi mumkin. Milliy qadriyatlar har bir yosh avlodning o'ziga hosligining ramzi bo'lib xizmat qiladigan o'ziga hos milliy mansubliklari mavjud.

¹⁰ Qarang: Ochilova B.M. Ajdodlar merosiga ixlosmandlik va shaxs ma'naviy-axloqiy kamoloti.: F.f.d-ri ilmiy darajasini olish uchun yozilgan Avtor.....f. – Toshkent: O'zMU, 2005. – 22 b.

Yurtimiz misolida milliy qadriyatlarga aylangan ammo xozirgi vaqtda ancha o'zgarayotgan mehmondo'stlik, kattalarga hurmat, mardlik, mehr-oqibat kabi fazilatlar kiradi. Bu qadriyatlar avloddan-avlodga o'tib, yoshlar madaniyatining shakllanishiga yordam berdi. Misol uchun, mehmondo'stlik o'zbek madaniyatiga shunchalik chuqur singib ketganki, mehmonlar ijtimoiy mavqeidan qat'i nazar, muqaddas sanalib, doimo kutib olinadi. Yurtimizda azal-azaldan kattalarga hurmat va mehr-oqibat yuksak qadrlangan va ular o'zbek xalqining ma'naviy-axloqiy ko'rinishini aks ettirgan.

So'ngi yillarda ayrim yoshlar orasida milliy qadriyatlarga nisbatan salbiy munosabatlarni ko'proq kuzatilishi yuz bermoqda. Bugungi kunda yoshlarda axloqiy identiklikni yanada shakllantirish uchun ular quyidagi jixatlarni yaxshi o'rganishi lozim.

1. Oila muqaddasligi: Xalqimiz madaniyatida oila muqaddas sanaladi va bu qo'rg'on buzilishiga yo'l qo'yilmaydi va oilaviy qadriyatlar juda hurmat qilinadi. Kattalarni hurmat qilish kichiklarga izzatda bo'lish hamda oila azolari bilan doimiy mustaxkam aloqalarni yo'lga qo'yish muxim ahamiyatga ega hisoblanadi.

2. Mexnat qilish : Yurtimiz insonlari azal-azaldan mehnatni qadrlagan, chunki u muvaffaqiyat kaliti sifatida qaralgan. Odamlar o'z maqsadlariga erishish yo'lida astoydil mehnat qilishga, yurt ravnaqiga hissa qo'shishga da'vat etiladi.

3. Vatanni qadrlash : Vatanga muhabbat xalq qadriyatning o'ziga hosligining ajralmas qismidir. Necha ming yillar va asrlar mobaynida insonlar o'z yurtini himoya qilishgan va uning har bir qarich erini qadriga etishgan.

4. Mardlik: O'zbekiston uzoq tarixga ega bo'lgan mardlik va jasorat. Muvaffaqiyatga erishish va millatni himoya qilish uchun odamlar qiyinchiliklarga duch kelganda mard bo'lishga da'vat etiladi. Milliy o'zlikni anglatuvchi ramzlar mamlakatning o'ziga hos madaniy-tarixiy merosi timsoli bo'lib, ular millatni shakllantiradigan qadriyatlar va e'tiqodlar haqida qisqacha ma'lumot beradi.

Milliy qadriyatlar ko'pincha madaniy e'tiqodlar, urf-odatlar, urf-odatlar, tillar va hatto xalq ertaklari kabi narsalarda namoyon bo'ladi.

Ular odamlar o'rtasida birdamlik va umumiy maqsad tuyg'usini yaratishga yordam beradi va hurmat, bag'rikenglik va o'zaro tushunish kabi ijobiy ijtimoiy xatti-harakatlarni rivojlantirishi mumkin. Milliy qadriyatlarni tiklash an'anaviy urf-odatlar va tillarni jonlantirish, ta'lim orqali milliy g'ururni rag'batlantirish va muhim madaniy meros ob'ektlarini saqlash kabi sa'y-harakatlarni o'z ichiga olishi mumkin.

Milliy qadriyatlarning ahamiyatini anglab, ularni asrab-avaylash va targ'ib qilish orqali mamlakat o'zining jamoaviy o'ziga xosligini mustahkamlashga yordam berishi va o'z xalqi o'rtasida tegishlilik va umumiy maqsadlarni uyg'otishi mumkin noyob merosi va madaniyatini qo'llab-quvvatlaydi. Milliy qadriyatlar mamlakat o'ziga hosligining muhim qismi bo'lib, xalq aziz bo'lgan umumiy e'tiqod, ideal va maqsadlarni ifodalaydi. Ular ko'pincha davlat bayroqlari, madhiyalar va gerblar kabi belgilarda aks

etadi. Bu ramzlar odamlarda kuchli g'urur va vatanparvarlik tuyg'ularini uyg'otishi, ularga tegishlilik va umumiy maqsad tuyg'usini tarbiyalashi mumkin. Mening fikrimcha, milliy qadriyatlarni anglash va qabul qilish milliy o'zlikni anglashning mustahkam tuyg'usini shakllantirish uchun muhim ahamiyatga ega. O'ziga xoslik belgilari odamlarni birlashtirishga yordam beradi va ularga tegishlilik tuyg'usini beradi, bu esa yoshlarda axloqiy mansublikni mustaxkamlaydi va qadriyatlarimiz qadr topishi uchun juda zarurdir.